

France Vurnik

CANKAR ZA VSAKRŠNO UPORABO

V dveh ljubljanskih gledališčih se je sezona 1993/94 začela s Cankarjevo politično satiro *Za narodov blagor*; v Drami SNG Ljubljana jo je režiral Boris Kobal, v Mestnem gledališču ljubljanskem pa Mile Korun. Uprizoritvi sta po režijskih priredbah zelo različni v interpretaciji ključnih likov, zlasti žurnalista Julijana Ščuke, ki v izvirniku pomeni novo politično moč, bolj v zasnovi kot že izoblikovano in zato tudi bolj skrivnostno in seveda tudi nevarno za začasno sprta tabora, ki ju vodita veljaka Grozd in Gruđen. Iz Cankarjevih dramskih besedil je vsekakor mogoče izvesti najrazličnejše dodatne ali drugačne sporočilne variante, o čemer smo se lahko informirali ob njihovih uprizoritvah vse od znamenite Janove postavitve Hlapcev leta 1948 prek Korunovih, Jovanovičevih in Möderndorferjevih preinterpretacij do cikla uprizoritve vseh Cankarjevih dramskih tekstov v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu od leta 1986 do 1992.

Kobal je Cankarjevo komedijo zasnoval kot cirkuško predstavo in s tem Cankarjeve like spremenil v cirkuške akterje: Grozda kot vodjo cirkusa in dreserja, Grudna kot silaka, ki ukrivlja železno palico, njegovo soprogo Heleno kot akrobatko, žurnalista Ščuko pa v smetarja. Dogajanje spremlja narodno zabavni orkester, na ključnih mestih pa igralci izvajajo brechtovsko potujitvene songe, za katere je besedila napisal Boris A. Novak. Uprizoritev v podobi cirkusa, ki pa se že po prvih dveh dejanjih izčrpa, ima vse značilnosti kabareta, zabavne predstave, iz katere ni mogoče izluščiti kakšnih inovativnih ali vrednostnih sestavin, razen nekaj posrečenih igalskih trenutkov. Takšni trenutki so se posrečili predvsem mlajšim interpretom, Jerneju Šugmanu v vlogi nervoznega in zaljubljenega Grozdovega nečaka Frana Kadivca, Nataši Ralijan, ki v vlogi Matilde ironično igrivo interpretira mladenko, s katero bi radi manipulirali, in Zvezdana Mlakar v vlogi gospe Helene kot akrobatke zlasti v tistem delu svoje skrbi za moževo politično moč, ko opazi prvo gubo ob očesu. Povsem zgrešena pa je postavitve upornega žurnalista Ščuke kot smetarja s končno spremembo v nekakšnega klovnovskega kralja v cunjah. Ščukovo uporništvo je v takšni transformaciji zreducirano zgolj na raven atavistično pogojenega kljubovanja šefu.

Kobalova uprizoritev »narodovega blagra« v Drami več kot očitno nakazuje krizo teatraličnega, popredmetenega uprizarjanja klasičnih dramskih tekstov, ki imajo dovolj trdno dramaturško zgradbo in razvidno profilirane karakterje. Zgolj ludistična zabava je v tem primeru premalo, cirkuška simbolika pa učinkuje nasilno.

Vsekakor bolj učinkovita oziroma snovi ustrezajoča je Korunova varianta

v Mestnem gledališču ljubljanskem, ki se po temeljnem pristopu navezuje na uprizoritev Hlapcev istega režiserja pred tremi leti v Slovenskem ljudskem gledališču v Celju. Ta pristop združuje upoštevanje integralnega Cankarjevega besedila z malenkostnimi prestavitvami in nepričakovane, zunaj realne režijske poteze v interpretaciji likov. Za ilustracijo naj navedem potek Gornikovega obiska pri gospe Heleni: ob igrivem podajanju dialoga se interpretira nenadoma začneta brizgati z vinom iz kozarcev, v nadaljevanju tega in takšnega ludizma pa si še zaporedoma zlijeta rože in vodo iz vaz. Bil je mrak in sta se spozabila...

V serijo Korunovih miselnih interpretacij Cankarjevih likov pa vsekakor sodi tokrat lik upornega žurnalista Ščuke, ki je v interpretaciji igralca Borisa Ostana upodobljen kot zanemaren uradnik v prekratkih hlačah ter s starinskimi očali z veliko dioptrijo, v komuniciranju pa kot neroden, nesamozavesten in v sebi razkrojen osamljenec, ki pač potrebuje brco, da se zgane. Tako zasnovan lik Ščuke pravzaprav ne more pomeniti nevarnosti konkurenčnima političnima taboroma in potemtakem ponovna združitev spričo takšne nevarnosti nima primerne utemeljitve. Sicer pa današnje gledališče ne potrebuje ne logike ne karakterjev, kaj šele katarzo; bistveno je, da je teater. Tega pa je kar obilo tako v javnem življenju kot v gledališču. S to razliko, da je tisti iz resničnosti preglasil onega v teatru. Tu pa je vir krize vsakršne ustvarjalnosti.

V zvezi z uporabo in zlorabo Cankarjevih tekstov oziroma odlomkov iz njih bo vendarle treba nekaj razčistiti; predvsem to, da so nastajali v drugačnem času in da so nekatere parole, ki jih še uporabljamo, vezane na določen kontekst ali dialog. V mislih imam proslavo ob 50-letnici zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, ki je bila v Šeškovem domu 2. oktobra 1993 in sta jo prenašala radio in televizija. Začela se je s splošno spovedjo iz Brižinskih spomenikov, kar naj bi budilo asociacijo na povsem druga, tragična in kruta dogajanja v tistem prostoru, na poboj domobrancev leta 1945; partizanske pesmi so vnesle v proslavo element medvojnih in povojnih mitingov, najbolj mučen trenutek v tej proslavi pa je bil prav gotovo šopek stavkov, ki jih ob specifičnih priložnostih pove Jerman v Hlapcih, interpretiral pa jih je Polde Bibič kot monolog. Končal je s tistimi znamenitimi stavki, ki Jermanu privrejo iz ogorčene duše na koncu drugega dejanja in se glase: »Zdaj pregledujem zgodovino protireformacije. Takrat so v naših krajih pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica pa je pobegnila. Kar je ostalo, je bila smrdljiva drhal. In mi smo vnuki svojih dedov.« Imel sem občutek, da je bilo tudi Bibiču nekam mučno, ko je povedal te besede. Na proslavo, kakršna naj bi bila (ne glede na polemične ocene pomena Kočevskega zbora leta 1943), to, čeprav Cankarjevo besedilo, vsekakor ne sodi. Skrajni čas je, da iz svoje duše preženemo defetizem, čeprav je ovit v cankarjansko dikcijo. Saj vendar imamo možnosti, da nekaj napravimo iz sebe, pa čeprav smo potomci »smrdljive drhali«!